

JEDAN NEOBJAVLJEN OTKOV 1 KUNE IZ 1941. GODINE

U radu se obrađuje dio monetarnog sustava Nezavisne države Hrvatske (1941.-1945.) vezan za segment sitnog kovinskog novca.

Iznimno zahtjevan posao izrade kovinskog novca pogotovo kada država ne raspolaže u startu s vlastitom kovnicom novca, uz ratne okolnosti te promjene potreba za kovinskim novcem kroz protok vremena rezultiralo je puštanjem u optjecaj tek 1. kolovoza 1944. godine samo jednoga apoena kovinskog novca – 2 kune s označenom godinom - 1941.

Unatoč tomu da se samo jedan apoena kovinskog novca nalazio u novčanoj cirkulaciji, izrađeno je niz probnih otkova (4 apoena kuna i 2 apoena banica) u više inačica te u različitim kovinama/slitinama i različitim tehničkih karakteristika. Autor ovih probnih otkova je prof. Ivo Kerdić.

Otkriće otkova nominalne vrijednosti 1 kuna izdanje 1941. godina u cinku zbog nekoliko elemenata u kojima se razlikuje od kovanice iste nominalne vrijednosti, koja je trebala biti puštena u optjecaj sukladno Zakonskoj odredbi od 24. svibnja 1944. i Naredbi ministra državne riznice o stavljanju u kolanje sitnog kovanog novca Nezavisne Države Hrvatske od 26. svibnja 1944. moguće je svrstati u probni otkov.

Kovanica ima manju težinu od deklarirane težine uspoređivanog apoena, izrađena je po standardu latinskog kovanja. Većina probnih otkova svih apoena novca NDH kovana je u skladu sa standardima latinskog kovanja.

Težina kovanice nominalne vrijednosti 1 kuna, 1941. godine je 1,85 grama, a deklarirana težina za isti apoena optjecajnog kovinskog novca sukladno Naredbi ministra državne riznice o stavljanju u kolanje sitnog kovanog novca Nezavisne Države Hrvatske je 2,00 grama.

Kovanica je izrađena po pravilima latinskoga kovanja. Kako u pravnom aktu koji regulira izdavanje optjecajnog kovinskog novca 1 kuna 1941. nije naveden način njegova kovanja, usporedba s načinom kovanja jedinog apoena koji je pušten u optjecaj (2 kune 1941.), a koji je izrađen po standardima germanskog kovanja, moguće je smatrati ovaj otkov probnim. U prilog ovomu ide i identičnost izgleda aversa i reversa ova dva apoena, pa stoga nije bilo potrebe da apoena 1 kuna 1941. bude kovana na drukčiji način.

Većina probnih otkova svih apoena novca NDH je kovana u skladu sa standardima latinskog kovanja.

Uvod

Literatura o kovinskom novcu Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.), unatoč tomu da se samo jedan apoena ovoga novca nalazio u novčanoj cirkulaciji, relativno je opsežna. Razlog ovomu je brojnost probnih otkova novca NDH u različitim kovinama i/ili slitinama, ali i postojanje gipsanih i u manjem broju kovinskih modela te skica za ovaj novac autora prof. Ive Kerdića (1881.-1953.).

Problematika kovinskog novca NDH obrađena je u više članaka, poglavljima u knjigama, numizmatičkim katalozima i na mrežnim stranicama pretežito domaće provenijencije, u dugom razdoblju.

Pravna regulacija monetarnog sustava u segmentu kovinskog i papirnog novca NDH

Razvoj monetarnog sustava NDH i ustrojavanje institucija neophodnih za njegovo funkcioniranje te određenje njihovih ingerencija moguće je pratiti kroz pravno uređenje istoga.

Materija vezana za kovinski i papirni novac NDH regulirana je nizom pravnih akata¹ (Zakonske odredbe i Naredbe).

Prvo je uspostavljena emisijska banka te su određene njene ingerencije u segmentu novca² i to:

„Osniva se Hrvatska Državna Banka sa sjedištem u Zagrebu, kao emisijski zavod pod suverenitetom Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 1.)...

Slijedi određenje novčane jedinice NDH³:

„U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj novčana jedinica je Kuna (Kn). Ona se dijeli na 100 (stotinu) banica (b)“ (§ 1.).

Ovom Odredbom je utvrđen zlatni paritet kune⁴ te uloga Hrvatske Državne banke određujući da ona ima isključivo pravo izdavanja novčanica.

Ovlasti u segmentu kovinskog novca postaju nadležnost Ministarstva državne riznice⁵:

„Ovlašćuje se državni rizničar, da dade kovati sitni kovani novac i da ga stavi u kolanje putem Hrvatske državne banke“ ... (§ 1.).

Navedenom Odredbom određeni su apoeni i količine koje će se iskovati za svaki apoen te kovine i slitine iz kojih će se izrađivati ovaj novac.

„Novac od 0.25 i 0.50 Kuna kovat će se iz cinka, a novac od 1, 2 i 5 Kuna iz aluminija s primjesama bakra, željeza i olova. Omjer sastojaka slitine, težinu, veličinu i oblik novca odredit će državni rizničar naredbom“ (§ 1.).

Proklamirano je i ograničenje obveze primanja sitnog kovinskog novca u novčanim transakcijama od državnih i samoupravnih blagajni (solutarna moć).

U cilju osiguranja novčane cirkulacije „Ovlašćuje se državni rizničar, da privremeno dok ne bude u kolanju dovoljna količina sitnog kovanog novca može staviti u kolanje sitni papirni novac od 5, 2, 1, 0.50 i 0.25 Kuna. Oblik sitnog papirnog novca odredit će državni rizničar posebnom naredbom“ (§ 3.).

„Državni rizničar odredit će naredbom dan, kada će se pustiti u kolanje sitni novac Nezavisne Države Hrvatske. Sa stavljanjem u kolanje postaje taj sitni novac zakonsko platežno sredstvo na području Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 4.).

¹ Kronološki izloženo.

² Zakonska odredba od 10. svibnja 1941. broj LXXXI/142-Z.p.-1941 o osnivanju Hrvatske Državne Banke, NN 25/1941.

³ Zakonska odredba od 7. srpnja 1941. broj CLXXXIV-632.Z.p.1941 o novcu Nezavisne Države Hrvatske, NN 70/1941.

⁴ 1 kuna odgovara vrijednosti od 17,921 miligrama čistoga zlata (§ 2.).

⁵ Zakonska odredba od 25. rujna 1942. broj CCLXXVII-2335-Z.-1942 o izdavanju sitnog novca Nezavisne Države Hrvatske, NN 228/1942.

„Državni rizničar odredit će kada će se i u kojem roku povlačiti sitni kovani novac bivše Kraljevine Jugoslavije. Poslije izteka roka povlačenja prestaje biti kovani novac od 2, 1, 0.50 i 0.25 dinara zakonskim platežnim sredstvom na području Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 5.).

„Provedba ove zakonske odredbe povjerava se državnom rizničaru“ (§ 6.).

Slijedom navedenih aktivnosti⁶, „Osniva se Državna kovnica kao samostalno državno poduzeće. Državna kovnica je pravna osoba sa sjedištem u Zagrebu“... (§ 1.).

„Svrha Državne kovnice je kovanje novca i izradjivanje ostalih kovanih predmeta“ (§ 2.).

„Za sve obveze Državne kovnice jamči Nezavisna Država Hrvatska“ (§ 3.).

Potrebe za sitnim kovinskim novcem te planirani prestanak uporabe sitnog kovinskog novca bivše Kraljevine Jugoslavije, uz neizradu vlastitog sitnog kovinskog novca, rezultira praktičnim rješenjem - emisijom sitnog papirnog novca NDH.⁷

Odustaje se od izdanja dva apoena (5 kuna i 0.25 kuna) koji su bili predviđeni za izdavanje (Zakonska odredba od 25. rujna 1942. godine) te Državni rizničar naredbom propisuje da „Hrvatska državna banka stavlja počevši od 26. listopada 1942. u kolanje sitne novčanice Nezavisne Države Hrvatske od 2 Kune, 1 Kune i 50 banica s nadnevkom izdanja 25. rujna 1942., koje time postaju zakonsko platežno sredstvo na području Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 1.).

“Sitni kovani novac bivše Kraljevine Jugoslavije od 2, 1, 0.50 i 0.25 dinara povlači se iz kolanja i prestaje biti danom 31. prosinca 1942. zakonskim platežnim sredstvom na području Nezavisne Države Hrvatske. Izmjenu sitnog kovanog novca bivše Kraljevine Jugoslavije u novčanice Nezavisne Države Hrvatske vršit će Hrvatska državna banka i njezine podružnice kao i svi poštanski i porezni uredi“ (§ 5.)

Planirana, ali nerealizirana izdanja sitnog kovinskog novca NDH rezultirala je novim rješenjem 1944. godine. Smanjen je broj apoena sitnog kovinskog novca koji bi trebao biti u optjecaju na dva (odustaje se od kovanja apoena 0.25, 0.50 kuna i 5 kuna) kako je to bilo određeno Zakonskom odredbom od 25. rujna 1942. godine te su izmijenjeni njihovi tehnički parametri.⁸

..., „Kovinu odnosno omjer sastojaka slitine, težinu, veličinu i oblik sitnog kovanog novca odredit će ministar državne riznice naredbom“⁹ (§ 1.).

Operacionalizacija ovoga rješenja provedena je Naredbom ministra državne riznice o kolanju sitnog kovanog novca od 26. svibnja 1944.¹⁰

⁶ Zakonska odredba od 30. rujna 1942. br. CCLXVII-2088-Z-1942 o Državnoj kovnici, NN 221/1942.

⁷ Naredba Ministarstva državne riznice od 15. listopada 1942. broj 33.460 o stavljanju u kolanje sitnih novčanica Nezavisne Države Hrvatske, NN 238/1942. Naredba stupila na snagu 16. listopada 1942.).

⁸ Zakonska odredba od 24. svibnja 1944. broj CXLVIII-978-D.V.-1944 o promjeni i nadopuni zakonske odredbe od 25. rujna 1942. broj CCLXXVII-2335-Z. o izdavanju sitnog novca Nezavisne države Hrvatske, NN 118/1944.

⁹ Stupa na snagu 25. svibnja 1944. godine.

¹⁰ Naredba ministra državne riznice od 26. svibnja 1944. broj 7517-1944 o stavljanju u kolanje sitnog kovanog novca Nezavisne Države Hrvatske, NN 169/1944. (Naredba stupila na snagu 29. srpnja 1944.).

„Stavljam u kolanje putem Hrvatske državne banke počevši od 1. kolovoza 1944. sitni kovani novac Nezavisne Države Hrvatske od 1 i 2 kune, koji tim stavljanjem u kolanje postaje zakonsko plaćevno sredstvo na području Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 1.).

„Opis kovanog novca od 1 kune je ovaj: Novac je izrađen od čistog cinka, promjer mu je 17 mm, rub gladak, a težina 2 grama. *Lice*: u sredini odtisnut je grb Nezavisne Države Hrvatske, a oko grba u krugu nalaze se slova “Nezavisna Država Hrvatska“ *Naličje*: u sredini otisnuta je brojka „1“ kao oznaka vrijednosti kovanog novca te oznaka jedinične vrijednosti slovima „KUNA“. Ispod toga označena je godina izdanja „1941“¹¹. Oko svega ovoga nalazi se kružnica od tropleta“ (§ 2.).

Kovanice 2 kune ima isti izgled kao kovanica od 1 kune, ali je drugih tehničkih karakteristika.

„Sitni papirni novac Nezavisne Države Hrvatske od 2 kune i 1 kune s nadnevkom izdanja 25. rujna 1942. povlači se iz kolanja i prestaje danom 31. kolovoza 1945. biti zakonskim platežnim sredstvom na području Nezavisne Države Hrvatske“ (§ 4.).

Unatoč ovakvoj regulaciji u optjecaj je puštena samo kovanica nominalne vrijednosti 2 kune što implicira da su svi ostali otkovi koji se pojavljuju u naravi - probni.

Neobjavljeni probni otkov 1 kune

Izgled aversa i reversa probnog otkova kovanice 1 kune 1941. (*slika 1.*) identična je opisu apoena iste nominalne vrijednosti određeno Naredbom ministra državne riznice od 26. svibnja 1944. godine. Osim toga, i ovaj otkov je izrađen od cinka i ima isti promjer kao i deklarirani otkov iste nominalne vrijednosti. Ostale tehničke karakteristike se razlikuju od propisanih ovom Naredbom (Tablica 1.) i to:

- probni otkov 1 kune 1941. godine ima manju težinu od deklarirane težine uspoređivanog apoena namijenjenog za optjecaj,

- kovan je po standardu latinskog kovanja.¹²Unatoč tomu da u Naredbi ministra državne riznice *od 26. svibnja 1944.* nije naveden način kovanja, moguće je zaključiti da je optjecajni apoen 1 kune 1941. trebao biti identičan načinu kovanja 2 kune 1941.,¹³ koji je isključivo kovan po standardu germanskog kovanja.¹⁴

- debljina kovanice se ne navodi u ovoj Naredbi.

Debljina probnog otkova 1 kune 1941. i debljina kovanice 2 kune 1941.¹⁵ koja je puštena u optjecaj je jednaka.

¹¹ Navedena godina ne odgovara stvarnoj godini kovanja.

¹² Engl. Coin Alignment.

¹³ Jedini referentni apoen po kojemu je moguće odrediti standard kovanja budući da je realiziran.

¹⁴ Prvenstveno što su aversi i reversi ova dva apoena identični pa odnos reljefa obje strane je isti kod oba apoena.

¹⁵ Isto.

Tablica 1.

Tehničke karakteristike	1 kuna 1941. deklarirano	1 kuna 1941. ¹⁶
Kovina	cink	cink
Promjer (mm)	17	17
Rub	gladak	gladak
Težina (g)	2,00	1,85
Način kovanja	germansko?	latinsko
Debljina (mm)	nije navedeno	1,50

*Slika 1.*

Zaključak

Moguće je s velikom vjerojatnošću tvrditi da je kovanica nominalne vrijednosti 1 kuna izdanje 1941. godina u cinku probni otkov i to zbog toga što je:

1. težina ove kovanice 1,85 grama, a deklarirana težina za isti apoen optjecajnog kovinskog novca sukladno Naredbi ministra državne riznice o stavljanju u kolanje sitnog kovanog novca Nezavisne Države Hrvatske je 2,00 grama.

2. kovanica izrađena po pravilima latinskoga kovanja. Kako u pravnom aktu koji regulira izdavanje optjecajnog kovinskog novca 1 kuna 1941. nije naveden način njegova kovanja, usporedba s načinom kovanja jedinog apoen koji je pušten u optjecaj (2. kune 1941.), a koji je izrađen po standardima germanskog kovanja, moguće je smatrati ovaj otkov probnim. U prilog ovomu ide i identičnost izgleda *aversa* i *reversa* ova dva apoen, pa stoga nije bilo potrebe da apoen 1 kuna 1941. bude kovana na drukčiji način.

3. većina probnih otkova svih apoen novca NDH kovana je u skladu sa standardima latinskog kovanja.

Literatura

www.sistory.si:

- Zakonska odredba od 10. svibnja 1941. broj LXXXI/142-Z.p.-1941 o osnivanju Hrvatske Državne Banke, NN 25/1941.str. 213.-214.

¹⁶ Kovanica u vlasništvu autora članka. Poklon je od vlasnika numizmatičke radnje iz Bratislave dobiven prigodom kupovine jednoga novčića 2021. godine. Na kovanici se nalazi cinkov oksid nastao pod utjecajem okolnosti njena čuvanja.

- Zakonska odredba od 7. srpnja 1941. broj CLXXXIV-632.Z.p.1941 o novcu Nezavisne Države Hrvatske, NN 70/1941. str. 85.-87.
- Zakonska odredba od 25. rujna 1942. broj CCLXXVII-2335-Z.-1942 o izdavanju sitnog novca Nezavisne Države Hrvatske, NN 228/1942.str. 146.-148.
- Zakonska odredba od 30. rujna 1942. br. CCLXVII-2088-Z-1942 o Državnoj kovnici, NN 221/1942.str. 39.-41.
- Naredba Ministarstva državne riznice od 15. listopada 1942. broj 33.460 o stavljanju u kolanje sitnih novčanica Nezavisne Države Hrvatske, NN 238/1942. str. 303.-309.
- Zakonska odredba od 24. svibnja 1944. broj CXLVIII-978-D.V.-1944 o promjeni i nadopuni zakonske odredbe od 25. rujna 1942. broj CCLXXVII-2335- Z. o izdavanju sitnog novca Nezavisne države Hrvatske, NN 118/1944. str.161.
- Naredba ministra državne riznice od 26. svibnja 1944. broj 7517-1944 o stavljanju u kolanje sitnog kovanog novca Nezavisne Države Hrvatske, NN 169/1944. str. 104.-105.

Matić, B. (2012) Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca, Ekonomski fakultet u Osijeku, Hrvatski novčarski zavod Zagreb. Osijek ,Zagreb